

86. Quis etiam laicorum, suam in conjugio habens consanguineam, audebat ecclesiam ingredi, in qua morabatur Arialdus, famulus Christi? nam tales ex ea personas pro hoc pepulit ut non solum fecisset, sed etiam æstimasse, obstupendum sit. Monachos autem, consortium Simoniacorum abbatum falsorumque fratrum fugientes, benigne suscipiebat; sed nunquid eorum aliquis in ejus præsentia erat ausus vacare? quatenus aut non legeret, vel non oraret, aut aliquid non ageret: nam si interdum in ejus vacarent absentia, sic pavide, illum sentientes venire, ad prædicta recurrebant opera; quemadmodum solent in scholis pueri vacantes ad lectionem recurrere, magistrum sentientes venire. Quis etiam, dum prædicaret, in eodem loco mutire audebat? nam qualiscunque persona esset, illico audiebat; Sive tu tacebis, sive ego, quia scriptum est: « Nolite mittere margaritas vestras ante porcos (*Matth.* vii, 6). » Sed licet tam severus esset contra delinquentes, quis mitior erat in suscipiendo pœnitentes? Cum enim viri, qui dicebantur presbyteri, in adulterio deprehenderentur, et a facie populi persequentis locus eis tutus minime pateret alibi, ad ipsum confugiebant. Quos si pure confessos cerneret, protinus eos in omnibus omnino locis, excepto altaris officio, suos faciebat participes, nec deinceps apparebat quisquam, qui dicere contra eos præsumeret quidquam. Dei vero Parasceve, in cubiculo clauso, nudus confitebatur coram cæteris fratribus, quidquid a cunabulis deliquerat, et pro culpa unaquaque se faciebat verberari acerrime. Nemo enim id facere cogebatur invitus; sed permittebatur, si quisquam hoc agere vellet spontaneus. Hæc quia tibi sunt nota, et ædificationi utilia, cur omisisti? obsecro, ne sileas, sed mihi super hoc nimis admiranti prodas.

87. ANDREAS SYRO.

Æstimas, venerande Syre, æstimas me dixisse quidquid me contigerit de B. Arialdo scisse? Audi adhuc, qualia tria prætermisi, ut ex his intelligas me multa alia evidenter de eo cognovisse, et scienter omisisse. Perrexerat enim aliquando invitatus ad ecclesiam Cumanæ civitatis, ut pacificaret dissidentes clericos ipsius urbis; erat quippe tunc tempus quadragesimale. Cumque ad unum altare convenissemus, ut officium vespertinale persolveremus, unum quid (non recordor modo, utrum fuisset de antiphonis vel responsoriis) sic elapsus est ab om-

niuni memoria, ut penitus inveniri nequiverit. Salubri igitur consilio reperto, signum salutare sibi in fronte impressit, juxta altare se prostravit, rem perditam a Domino petiit; quam sic protinus invenit ac si in loco, quo posuit occultum, id quod ptebatur, haberetur descriptum.

88. Aliud vero signum factum est, dum illum, ex aqua lacu projectum, ad urbem duceremus. Erat enim in quodam vico quidam rusticus, per multa tempora morbo paralysi dissolutus, qui cum audisset quod Christi martyr per viam duceretur, fidem habens firmam, in eandem fecit se viam ferri, ibique dimitti. Transeunte itaque turba, quæ fere-trum præcedebat, martyrem infirmus exspectabat. Ad quem cum pervenissent qui ipsum portabant, ab infirmo eodem obnixè rogati perstiterunt, eumque coram ipso deposuere. Et (nescio utrum ex solo visu an tactu) sanitati sic est protinus redditus ut, qui vix aliorum manibus deferri valebat, statim suis firmiter incederet plantis. Nam ego tunc aderam inter subsequentem turbam; sed cum audissem hoc, fortiter firmavi gressum, ut veniens ante fere-trum virum inspicerem firmiter incedentem, Deumque laudantem.

89. Tertium vero, quod narro miraculum, non quidem egomet vidi, sed, quadam persona valde fideli narrante, didici. Erant aliquanti viri ad portam Ticiniensem simul congregati: cœperunt itaque confabulationem habere tam de Arialdo Christi famulo quam de his qui ejus venerandum adorabant sepulcrum. Tum unus, superbo malignoque spiritu afflatus, tale execrandum protulit verbum: Majus, inquit, desiderium est mihi super ipsum mingere quam illum adorare. Quem tam sævus internorum viscerum illico dolor apprehendit ut neque quiescere neque mingere ei licuerit, donec, nimio dolore cogente, pariterque cohortatione virbrum consiliante, munus ad B. Arialdi sepulcrum obtulerit, ibique adoraverit; et sic pristinam sospitatem adeptus est humiliatus quam juste amiserat superbus. Si autem bona omnia, quæ de eo noverim, scribere vellem, prius dies et charta deficeret quam sermo. Verum quia tanta de eo scripta sunt, in quibus satis potest dignosci quis vel unde fuerit, quidve docuerit, vel quid pro Christo perpessus sit, metam ponamus, Deumque trinum et unum benedicamus; cui sit honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ANALECTA DE S. HERLEMBALDO

Ex antiquis chronologis apud Puricellum.

CAPUT PRIMUM.

Pacem ægre constitutam turbat Guido, Gothofredo Simoniaci pro se substituto; contra hunc Mediolanenses educit Herlembaldus.

1. Desinente hic Andrea, Landulfus Junior unum

adhuc addit: « De Arialdi, » inquit, « morte doluit papa Alexander; unde anno sequenti, scilicet millesimo sexagesimo septimo, cum idem papa iret ad synodum, quam Mantuæ celebravit, Mediolanum venit, multaque fecit statuta de statu Mediolanensia

populi et cleri., beatumque Arialdu[m] sanctorum A martyrum catalogo adnotavit. » Quæ etiam verba ex autographo transcripta Joannes Mabilio digna censuit tomo I Analectorum suorum. De synodo ejus anni testis habetur Sigebertus Gemblacensis, non totis quinquaginta annis post, cum ait, « Romæ duobus de papatu contententibus » (nam Cadolus Parmensis episcopus, ab Henrico rege petentibus Romanis submissus contra Alexandrum, anno 1061 inthronizatum 30 Septembris, non multis mensibus post scilicet 14 Aprilis, conatus frustra fuerat sedem occupare; seque, licet variis synodis condemnatus, pergebat gerere pro pontifice); « contententibus ergo duobus, Mantuæ synodus colligitur; et, mediante Annone archiepiscopo Coloniesi, Alexander se jurejurando de Simonia expurgans, in sede apostolica subrogatur, » id est confirmatur, seu declaratur jure subrogatus. « Cadolus vero, ut Simonicus repudiatur. » Eundem synodi istius annum confirmat franciscus Maria Florentinus, inter Memoriarum comitissæ Mathildis pag. 88., ex ipsius Alexandri epistola ad Gervasium Remensem, affirmante, quod Cadolus « Romanam Ecclesiam per quinquennium, nunc callida tergiversatione, nunc hostili invasione, oppressit: » ut corrigendus omnino sit Ptolomeus Lucensis, ducentis annis Sigeberto posterior, et biennio serius rem actam referens; nec probandus Baronius, cum triennio citius factum statuit. Interim tamen ex Ptolomæo discimus, quod « concilium » prædictum « Alexander celebravit præsentem imperatorem » utique S. Annonis opera jam reconciliato, « omnesque episcopos schismaticos cum Cadolo ad gremium Ecclesiæ retulit, ipsosque sibi reconciliavit, totumque populum sibi faventem, contraxitque moram in toto spatio illius anni, pro majori firmitate pacis et unitate. »

2. His ita se habentibus, nihil mirum fuerit, si Mantua rediens Alexander, Mediolani substitere diebus pauculis, et absque cæremonia ulla, ac solo forsitan vivæ vocis oraculo, approbavit venerationem quæ B. Arialdo a fidelibus deferebatur, tanquam martyri; idque ad instantiam Herlembaldi aliorumque Arialdo devotorum: quamvis etiam ante concilium, vel ibi vel alibi, in gratiam recepisset archiepiscopum Guidonem. Hic enim, quemadmodum in priori judicio coram Petro Damiani, « ut est professionis, » legatis deferendæ, « admonitus, » non solum acquievit Petro cardinali sinister assidere, Alexandro, tunc Anselmo Lucensi, dexteram obtinente; sed « impiger obtulit ultro etiam, ut, si » Petrus « præciperet, in scabellò, quod ejus suberat pedibus, sine controversia resideret, » similique promptitudine admisit, signavit juravitque implere quicquid idem legatus tunc ordinavit, sicut ipse S. Petrus Damiani prolixè narrat: ita idem Guido nihilo nunc minori proflendæ vel simulandæ pœnitentiæ atque obedientiæ promptitudine, potuit videri meruisse a pontifice, pacis cupientissimo, indulgentiam; ut ab excommunicationis vinculo absolutus.

A Mantuano interesset conventui, et suum ibi gradum teneret. Quod autem ad statuta attinet, quæ Mediolani fecisse Alexandrum dicit Landulfus, ea non alia esse existimo quam quæ legati sui, post synodum ad res ordinandas missi composuerunt, quæque superveniens postea pontifex potuit confirmasse, nullo de Arialdi causa, deque cædis auctoribus instituto judicio, ne pax, noviter coalita, dissolveretur.

3. Ea quomodo composita tunc quadam tenuis fuerit, breviter apud Puricellum pag. 248 tradit historiographus Arnulfus, his verbis: « Nulla interim erat requies prædonum in diripiendis substantiis clericorum. » Ita malevolus ille interpretatur zelum Herlembaldi in persequendis cædis reis pro suo defensoris munere, et in exigenda a clericis, quam se observaturos juraverunt S. Petro Damiani, vel continentia, vel cessatione a ministeriis, quæ non nisi per impollutos tractanda sunt. « Ad quod sedandum litigium tunc temporis » (Alexandro adhuc in Lombardia præsentem et ordinantem) dicit Arnulfus « Maynardum episcopum Sylvæ Candidæ et Minutium cardinalem episcopum » (ipse « Joannem cardinalem presbyterum » subscribendo se nominat) « Romanos legatos venisse Mediolanum. Qui dum præcepto apostolico Alexandri pacem evangelizarent omnibus, consulte satis provident de nece Arialdi fœdus componere; deinde inter clerum judicantes et periculum, eleganti scripto constituunt quid fieri debeat in posterum. » In hoc illi: « Quia per confratrem nostrum, inquit, D. Petrum Ostiensem episcopum, reverendæ sanctitatis virum, quædam sunt olim in hac urbe correctæ, non opus est ea, vel præteritas lites, omnibus notas, replicare, sed quæ nunc sunt canonica disciplina a nobis statuta, ad futurorum memoriam litteris exarare. » De Guidone etiam, ut vere archiepiscopo, adeoque ut reconciliato, loquuntur honorifice, dum art. 15 jubetur « Laicus quisque clericos » potestatis suæ, quos « sciverit feminam retinere vel in fornicationis crimen casu incidisse, indicare archiepiscopo et ecclesiæ ordinariis, quibus cura ista commissa fuerit; si vero archiepiscopus vel sui ordinarii, postquam audierint, hoc neglexerint, ipse laicus, nec officium facere, nec beneficium alicui ex illis permittat tenere, donec culpam deserat, et digne Domino per pœnitentiam satisfaciatur. » Et rursus num. 18, jubetur « antistes, qui nunc est, vel quicunque deinceps fuerit, semel aut bis per omnes plebes circumire. » Totum statutum legi apud Baronium potest, aut ex eo in libris Conciliorum, ubi illud invenitur, factum « anno ab Incarnatione D. N. Jesu Christi 1067, pontificatus vero domini Alexandri II papæ vi, indict. v, die 4 mensis Augusti. »

4. « Nec tamen his contentus Herlembaldus » (inquit apud Puricellum pag. 257 prædictus Arnulfus) utpote jam experientia doctus, quam parum vel nihil esset fidendum Guidonis pœnitentiæ, vel simulatæ vel inconstanti; sed « pergens Romanum » (anno, si non fallor, 1068,) « novum inquit cum Romæ

nis consilium. Vetus quippe fuit Italici regni conditio, perseverans usque in hodiernum, » (id est annum 1077,) « ut, defunctis ecclesiarum præsibus, imperator vel rex provideat successores Italicos, a clero et populo decibiliter invitatus. Hoc Romani canonicum esse negant; sed instantius archidiaconus Hildebrandus, qui cum abolito veteri novum tentaret inducere constitutum, » (verius dixisset, abolito subreptio, vetus reducere,) « palam fatebatur haud secus sedari posse Mediolanense dissidium, quam canonicum habendo pastorem, ad quem eligendum necessarium fore dicebat Romanum consensum. His instructus assertionibus Herlembaldus, Mediolanum veniens, quæ audierat festinanter exsequitur. Prius ergo secreto paucos convenit ex amicis; a quibus cum exigeret sponsonem celandi credita, caute subintulit juramento causam futuri eligendi pastoris, post decessum præsentis: deinde diu noctuque laborans, laicos quosque et clericos eidem juramento reddidit obnoxios. Interim tamen a persequendo præsulem Guidonem non destitit, omnesque suæ consanguinitatis affines. » Ita ille in Herlembaldum invidiose atque calumniose, porro tamen describendus, ut substantia historia habeatur, discreti lectoris iudicio facile separanda a scoria sequioris erga Romanæ Ecclesiæ jurisdictionem affectus. Sic ergo progreditur :

5. « Archiepiscopus autem, cum tot nequiret imminentes tolerare pressuras, æternam maturus et diuturno languore membris omnibus dissolutus, arbitratus est forte conveniens ut, quod ille (Herlembaldus) faciendum præviderat, ipse quoque faciendum præveniret, scilicet ut dignitatem propriam alteri se vivente concederet. Per idem tempus fuerat quidam ordinarius Ecclesiæ subdiaconus, nomine Gothofredus, illius a secretis præ omnibus unicus; qui, ex quo domini sui penetraverat mentem, in se transferendum omnimodis satagebat honorem. Secreta igitur facta conventionem cum eo, præsul, datis communis pacti ex alterutro sacramentis, dignitatem deponit ab ætas, virga cum annulo Cæsari per legatos directa. Gothofredus autem, cum jam pridem labore multo regis conciliasset affectum, recenti tamen pacto ab eodem Augusto gaudens adeptus est præsulatum. Verumtamen juxta Scripturæ veritatem, mistus est dolori risus, et extrema gaudii occupavit luctus (Jac. iv, 9) : reprobatus enim a civibus, nullis in locis episcopatus vel ad hospitandum suscipitur, ipsis etiam factus invisus agricolis. Hunc Romani domini cum apostolico jure statim condemnant canonico, iudicii sui litteras Mediolanensibus super illo mittentes. » Si ejusmodi litteræ superessent, certius definiremus annum quo acta hæc sint: interim videmur, non multum aberraturi, si anno 70 currentis sæculi acta dicamus; pergunt porro apud Puricellum pag. 259 et seqq. Arnulphus :

6. « Qua elatus Herlembaldus fiducia, acrius in-

A surgit non solum in illum (Gothofredum), verum etiam in fautores omnes, universa ferro et flammis demoliens; contra quem etiam per vicos et castella multorum exegerat sacramenta. Unde fit ut, si quando de facultatibus ecclesiæ aliquod præsumere nititur, ab omnibus penitus interdicatur, quemadmodum factum est in aliquibus, de quibus enarrare per singula longum est, imo superfluum est indicare. Interea Guido fatebatur se Gothofredi delusum insidiis, communis pacti transgressorem illum appellans. Qui cum amissum vellet reparare honorem, cum Herlembaldo pacis foedera sociavit. O mens cæca mortalium! Veniens enim illo duce Mediolanum, non ad urbem ut voluit, sed ad S. Celsi monasterium ducitur, de privato factus privator; ibique commendatus custodibus multis diebus ibi vixit, gloriosius hac vice delusus, » qui multos deluserat. « Gothofredus autem pluribus jam coarctatus obstaculis, cum parte suorum aliquo suo se collegit in oppido, quod vulgo Castello dicebatur, inexpugnabile revera præsidium, mœnibus ac loci natura munitum.

B
C
D
7. « Ex eo sæpius crumpens (Gothofredus) cum supra modum prædis inhiaret ac cædibus, indignati Mediolanenses proponunt arcem illam protinus expugnare. Nec mora, instructo exercitu, et iis quæ ad usum militiæ fuerant necessaria paratis, procedunt omnes; castra metati ad radicem montis (ab erat enim ab urbe vigesimo paulo plus milliario) nox undique circulantes, incessanter oppugnant; ad hoc cunctos regionis illius instant congregare agricolas, diuturnam jurantes obsidionem. Constituunt ergo petrarías, et omnis generis bellici machinas; sciridas quoque, ballistas, milleque mortis parant insidia. Obsessis vero ad posse repugnantibus, multa quotidie cruoris fiebat effusio, adeo ut in ipsa quadragesimæ venerabilis observantia, nulla fuerit cædis humanæ abstinentia. Hac itaque tempestate, cum rarus in urbe populus sua frueretur securitate, repentina calamitas provisam invasit urbem. Horresco referens. Primo namque quadragesimæ Sabbato (fuit id anno 1071 die 19 Martii, cum Pascha tunc fuerit celebrandum 24 Aprilis,) « magno civitas conflagravit incendio. Cumque vehemens tunc flaret turbo ventorum..... o quæ et qualia domorum ædificia, quamque decora combusta sunt mœnia!..... sed, quod est omni damno deterius, plures sanctorum crematæ sunt basilicæ, in urbe et extra..... » Distinctiora vide apud Puricellum in Monumentis Ambrosianis, pag. 461: ego ad Herlembaldum festino

8. « Ubi autem rumor tam dirus castris insonuit, » inquit Arnulphus, « quamplures illico relicta obsidione eunt ad tenues ab igne reliquias, et miseram visitare familiam. Herlembaldus vero cum aliis retenta parte castrorum perseverat obnixius, quotidie belligare non desinens. Gothofredus autem, tribus jam obsessus mensibus, ut vidit tenuem castrorum exercitum, clam vocare suos et caute

satis procurat amicos. Cumque paschales instarent A feriae, convenientes in unum, constructa acie protinus in castra consurgunt, impetu et clamore non modico; nec minus obsessi, ruptis claustris, undique prosiliunt. Herlembaldus autem, tanto positus in discrimine, arreptis armis, audet cum suis paucis juxta vires obsistere, signifer ipse factus; et nisi sua suorumque pugnasset audacia, dies illa sibi fuisset extrema. Videntes autem multi paucorum constantiam, ultro recedunt, educentes secum ab oppido Gothofredum. Hos longe persecuti sunt Mediolanenses, conglobati repente similiter, et qui in castris fuerant, et qui in urbe remanserant; nec a prosequendo diebus aliquot cessarunt et noctibus, donec in summa constitutos necessitate coegerunt illos iterum Castellonem intrare. Post hæc redeuntes B Mediolanenses ad urbem, jurejurando definiunt Gothofredum nunquam recipiendum, imo alterum de catalogo majoris ecclesiæ communiter eligendum. Jam enim migraverat a sæculo archiepiscopus ille Guilo, die 23 Augusti, sepultus in loco qui vocatur Burguli vulgo, (nunc Alexandria civitas ibi fundata creditur,) ubi post urbis incendium per ipsum elapsus vel abire permissus e custodia S. Celsi, in amaritudine animæ diem clausit extremum.)

CAPUT II.

Canonicam electionem procurat Herlembaldus, Gothofredum intrusum et excommunicatum coercet; a Gregorio papa VII juvatur per litteras.

9. Ab illo die Herlembaldus omni instat conamine, modo cum clero, modo cum populo, de eligendo agens episcopo, nova a Romanis accepta licentia, spreta vero regum veteri providentia. Verumtamen major civitatis portio ex clero ac sapienti populo, prisca consuetudini ac regio intendebat honori. Ipse autem, neglectis omnibus et juramento communi, solum Romani illius Hildeprandi auscultabat consultum. Itaque dies appropinquabat, quam ad hoc agendum ipse præviderat, sancta scilicet Theophaniæ solemnitas. Studet ergo sollicite præsentibus vocare, absentes [quoque] clericos ac laicos, abbates et monachos, amicam sibi [non] omittens agrestium turbam. Cumque dies instaret festus, factus est multorum in ecclesia hiemali conventus, illis tamen absentibus cum quibus istam se facturum electionem juraverat. Celebratis itaque missarum solemnibus, primo concionatus ad libitum, ac multa de eligendo pastore commemorans, astante quodam Bernardo legato Romano, elegit Athonem, adhuc tantummodo clericum, ac tenera ætate juveniculum, invito clero et multis ex populo, a loco ut stomachati redirent ab ecclesia.)

10. Hic merito interfatur Puricellus pag. 265, et quam amaro animo, ad invidiam Herlembaldo conciliandam, hæc scripserit Arnulfus, jubet vel ex eo æstimare, quod Athonem appellat tenera ætate juveniculum.) Fuerit is juvenis respectu Gothofredi, forsitan valde grandævus, pro certo tamen tenet Puricellus habuisse illum requisitam a sacris cano-

nibus ætatem, adeoque tricenario majorem fuisse cum eligeretur. Movetur autem ad hoc sentiendum, attenta præsentia legati apostolici, et Hildeprandi ingenio; qui postea factus papa Gregorius VII, duabus ad Britannia episcopos epistolis recusavit ordinare Dolensi archiepiscopatu, ab illis ad se directum et juvenem quemdam, satis præclarum genere: Cui quidem petitioni, inquit in una, quoniam sacri canones contradicunt, assensum præbere nequaquam potuimus; in altera: Cujus causam sicut oportuit examinare, honestos quidem mores, sed nondum satis maturos aut instructos ad portandum episcopale pondus, in eo probavimus. Quod autem certius competentis in Athone ætatis possit optari indicium quam quod idem Gregorius, electum anno 1075 Theodaldum noluerit approbare, quia penes se habebat Athonem: Quem, inquit, in eadem Ecclesia electum certo cognovimus, sed cur reprobari debeat, nulla adhuc deprehendere potuimus ratione; qualis omnino fuisset minor quam canones patientur ætas. Redeamus ad Arnulfum, qui libro suo in finem facit apud Puricellum, pag. 27, in hisce verbis:

11. Cumque cum suis Atho ad convivandum episcopalem conscenderet aulam, (fuerant enim jam in mensis ampla parata convivia,) inflammatis cives invadunt repente domum, anteriora, exteriora scrutantes. Ipse autem electus noviter, cum cameræ unius lateret in angulo, inventus, capitur, discerpitur, ac misere dilaniatur, demum per suras et brachia a summo ad ima pertrahitur. Qui cum staret in ecclesia metu mortis altari prostratus, clamante populo in pulpitem ascendit, ibique, facto in omnium auribus sacramento, abrenuntiavit sedi Ambrosianæ in præsens et in perpetuum. Interea quippe fautores sui diversas fugere per latebras; ipse quoque Romanus legatus vix, discerptis vestibus, laceratus evasit. Cæterum Gothofredus et Atho remanserunt privati pariter ambo, propriis tantum contenti laribus atque substantiis. Post hæc librum IV sic orditur Arnulfus: Igitur auditis his quæ Athoni contigerant, præfatus ille archidiaconus Hildeprandus, sua cum cardinalis esset auctoritate, illico juramentum illud violentiæ, omnimodis judicavit habendum invalidum..... Unde factum est ut collecto Romæ cœtu pontificum, instante ipso, Athonem justè prædicaret electum, prostrato anathemate Gothofredo. Quæ omnia Hildeprandus suis litteris sæpe jam dicto retulit Herlembaldo.....

12. Interea suffraganei sedis Ambrosianæ pontifices, accepto a rege mandato, apud urbem convenientes Novariam, Gothofredo manum consecrationis imponunt, illum, prout quiverant, roborantes. Licet [autem] præceptio regia multis dicatur impetrata muneribus, constat tamen regem postea penituisse atque interventorem penitus odisse legatum..... Dum hæc taliter geruntur, defungitur apostolicus Alexander II, anno 1073, die 20 Aprilis, cui parvo dierum (79) intervallo succedit Hil-

deprandus mutato nomine dictus Gregorius VII in quo revixit Athonis illico spiritus, adeo ut Romain pergens, illius sese subderet contubernio. Ipse autem cum in priori radicatus inhæreret proposito, indicta Romæ generaliter synodo, cum suis sectatoribus Gothofredum excommunicavit. » Hic recitat Puricellus quas in eadem causa Gregorius scripsit epistolas, Tusciam ac Liguriam dominam Beatrici ejusque filiam Mathildi, ut a communione illorum abstineant episcoporum, a quibus Gothofredus fuit consecratus; Guilielmo Papiensi episcopo, Mediolanensem causam commendans, contra pseudoarchiepiscopum ejusque fautores; itemque omnibus S. Petri fidelibus in Longobardia commorantibus: quæ omnes epistolæ inveniuntur datæ « indictione XI, VIII Kal. Junii, III Kal. Julii, » et ipsis « Kal. Julii, » id est anno 1072. Sed iis hic prætermisiss, propius ad rem nostram faciunt, quas Herlembaldo scripsit eodem anno « Capuæ, v Kal. Octobris, indictione XII, » recens scilicet inchoata, in hæc verba:

13. « GREGORIUS episcopus, servus servorum Dei, HERLEMBALDO, Mediolanensi militi, salutem et apostolicam benedictionem. Sciat prudentia tua, nos, Deo miserante, sanos et lætos non sine magna Ecclesiam Dei utilitate, apud Capuam commorari... Henricum regem præterea scias dulcedinis et obedientiam plena verba nobis misisse... Quidam etiam ex majoribus fidelibus suis promittunt nobis ex parte sui, eum de causa Mediolanensis Ecclesiam sine dubio consilio nostro obedire... Tu igitur omnino confidens in Domino et in matre tua Romana Ecclesia, viriliter age, confortatus in Domino et in potentia virtutis ejus, sciens quia quanto nobis nunc insurgit gravior perturbationis tempestas, tanto postmodum, Deo favente, jucundius arridebit serenitas. » Videsis apud Baronium, ad an. 1075, num. 43, Henrici poenitentis ad Gregorium litteras, quibus se « criminis et infelicem » confitetur, « partim pueritiam blandientis instinctione, partim potestativæ et imperiosæ potentiam libertate; partim eorum, quorum seductilis nimium secutus sit consilia, seductoria deceptione, » peccavisse in cælum et coram pontifice. « Et nunc, inquit, imprimis pro Ecclesia Mediolanensi, quæ nostra culpa est in errore, rogamus ut vestra apostolica districtione canonice corrigatur, et exinde ad cæteras Ecclesias corrigendas auctoritatis vestræ sententia progrediatur. » Rursus autem Herlembaldo Gregorius, etiam Capuæ, « VII Idus Octobris, ita scribit, pluribus ejus quæ sitis simul respondens: Piam sollicitudinis studio, in defensione fidei factaque religionis restauratione, donec occupatus fueris, legationes tuas libenter audire teque adjuvare voluntas non dærit. Multiplici quidem vestræ interrogationi, aliis quia intenti sumus, paucis respondere disponimus.

14. « De sociis itaque illius excommunicati, qui] cepta pecunia ad te redire volunt et de filiis quorum patres, aut de patribus quorum filii ipsi Gothofredo excommunicato adherent, atque de iis, quorum correctionem absque pecuniæ attributione

A fieri non vultis (erga quos tamen clementes vos existere monemus, si qui vestræ parti se applicare cupiunt) vestræ prudentiam, ut melius scitis et valetis, disponendum committimus. Quicumque autem horum, erroris sui poenitentes, ad vos redire remedii gratia desideraverint, benigne se suscipi ac misericorditer tractari noverint. Episcopos præterea, inimicum vestrum fulcire conantes, non multum metuatis, cum Beatrix ac filia ejus Mathildis, cum quibusdam maximis regni proceribus, laborent nostrum atque regis animum firmiter unire, contra quem quidem nullum odium neque debemus neque volumus exercere; nisi (quod absit!) divinam religionem contrarius voluerit existere. Quem regem omnino confidunt voluntati nostræ de cæteris negotiis ecclesiasticis satisfacere, præsertimque de vestro nostræ dispositioni assensum præbere. Denique Gregorium Vercellensem episcopum quoque honesto pacto vales, stude tibi conciliare, quia nostræ ex toto jussioni se profitetur parere. De cætero itaque confortamini in Domino et in potentia virtutis ejus, precibus et elemosynis ac puritate cordis indulgentiam illius postulantes, quatenus votum nostrum ac vestrum ad perfectum perducere dignetur. »

15. Similiter « Capuæ III Idus Octobris, » scribens « Alberto Albensi episcopo, » ex Gothofredi quidem ordinatoribus uni, sed quem fidei relatione excusatum intellexerat, ad reparandum Mediolanensis Ecclesiam honorem, habere zelum: « In nullo, inquit, magis debitorem S. Petrum et nos religio tua potest sibi facere quam si contra Simonem Magum, qui Ecclesiam B. Ambrosii venalitatibus suis miserabiliter veneno infecit, scuto fidei et galea salutis armatus, nobiscum prælieris, et si Herlembaldo, strenuissimo Christi militi, et his, quæ ad Dei cultum et ad religionem sanctæ Ecclesiam pertinent, manum auxilii præstiteris. » Item « Guilielmo Papiensi episcopo, » die et loco eodem: « Litteræ fraternitatis tuæ nobis directæ simulque Herlembaldi Mediolanensis verba evidenter ostendunt, quod tu sanctæ apostolicæ sedi, eam quam debes, velis obedientiam fideliter exhibere, et exhortationibus nostris sicut decet parere. Sed nihil est quod fraternitati tuæ promptius injungamus, nihil est quod te libentius facere velimus quam si Ecclesiam tuam D gregemque tibi commissum ab hæresibus, quæ in sancta Ecclesia pestifere videntur pullulare, pastoralis vigilantia studeas defendere... et clericos a turpis vitæ conversatione ad castitatem revocare. Hoc etiam scias, te rem admodum matri tuæ Romanæ Ecclesiam commendabilem facere, si præfatus Herlembaldo, in his, quæ nostro consilio, imo omnipotentis Dei timore operatur, manu adjutorii præstiteris, et inimicis sanctæ Ecclesiam, bellum Dei secum præliaturis, restiteris. »

CAPUT III.

S. Herlembald cades, Liprandi presbyteri mutilatio, Tetaldi in episcopatum intrusio.

16. Talibus apostolicæ sedis judicii probata S.

Herlembaldi integritas, non recusat, quominus A
 acta sua (quanto amicus nullus ea scripsit) vel ini-
 mici calamo scripta, maligne explicata, proponan-
 tur; facile ab æquo lectore in meliorem accipienda
 partem. Arnulfum ergo audiamus, post verba de
 electo ad pontificatum Hildebrando, superius pro-
 lata num. 101, res anni 1075 sic prosequentem
 apud Puricellum pag. 296: « Dum Gothofredus Bre-
 liæ solius immoraretur præsidio, Atho, propria
 neglecta domo ac patria, Romæ degebat, solius papæ
 mancipatus obsequiis; cui Herlembaldus apud Me-
 diolanum totis favebat viribus, diu noctuque labo-
 rans, datis etiam ac promissis muneribus. Insuper
 omne collegium Gothofredi flammis ac ferro perse-
 quebatur, interdum nihil intentatum juxta posse
 relinquens, præsertim cum nec regiæ, nec suorum
 parium aliorumque multorum cederet voluntati, Ro-
 mana tantum fretus atque contentus fiducia; ad hoc
 etiam prorumpens, ut Ambrosianæ consecrationis »
 (sic ille schismaticam ordinationem vocat) « epi-
 scopos blasphemaret, asserens apostolice excom-
 municatos, quorum omne reprobat officium. Unde
 fuit quo 1 sancto Pentecostes die » (cadebat ille
 in 19 Maii) « prohibuit in urbe baptisma.

17. « Postea vero, » id est anno 1074, quando
 Pascha celebrandum erat die 20 Aprilis, « chrisma
 sacrum (quod unus illorum, Dominicæ cenæ myste-
 rio metropolitana direxit ecclesiæ, sicut mos est
 deficiente pontifice,) profusum humi coram omni po-
 pulo calcibus conculcavit, suum producens in me-
 dium, a quo confectum vel unde, incognitum » (uti-
 que a catholico aliquo, puta Papiensi Guilielmo, de
 quo supra num. 101,) « ac sic postposita Sabbati
 illius authentici apparatus tradita prærogativa,
 »-xta in Albis feria suum fecit celebrari baptisma,
 » unde contigit ut paschale gaudium suum nesciret
 lavacrum, ac multo post tempore plures catechumeni
 baptismi carerent gratia. » Quam recte in his omni-
 bus et ex theologorum sententia processerit Her-
 lembaldus probare contendit Puricellus, cap. 48.
 Crescebat interim clericorum contumacia tanto ma-
 gis quanto rex Henricus diutius differebat apostolicæ
 se li in negotio Mediolanensi satisfacere, sicut pro-
 miserat; ob quam rem Gregorius denique se coactum
 vidit acriori remedio uti. Itaque « habita Romæ, »
 sicut Arnulfus scribit, « synodo, » per quadragesi-
 mam anni 1075 « in qua palam interdixit regi jus
 deinde habere aliquod in dandis episcopatibus, om-
 nesque laicas ab investituris submovit personas;
 insuper, facto anathemate, cunctos regis damnavit
 consiliarios, id ipsum regi comminatus, nisi in pro-
 ximo huic cedat constituto. »

18. Sed nihil synodi reverentia Mediolanenses
 schismaticos movit quominus de suscipiendo Go-
 thofredo, vel quemcunque alium rex jussisset, con-
 silia agerent. Quod profecto eis impune non fuit.
 Nam « transactis quatuor a memorato superiori in-
 cendio annis, propinquante sanctissimo Paschæ

A festo, secunda videlicet hebdomadis authentice
 feria (III Kalendas Aprilis), miseranda iterum civitas
 divinam persensit iracundiam, experta quam sit
 « horrendum incidere in manus Dei viventis (Hebr.
 x, 51). » Celebratis namque missarum solemnibus,
 vergente jam sole, in urbis apparuit medio densæ
 fumus caliginis, flante ventorum violentia nimia
 per aerem volitans. Siquidem plures velut fulmina
 faces, ab illo maximo et inexstinguibili erumpentes
 igneo globo, totam subito micuerunt per urbem ut
 quod civitatis residuum jam dictum illud evaserat
 incendium, totum fere flammis adureretur præsen-
 tibus..... Quid enim dici valet ulterius? quam
 quod ignis hic instar fuit alterius, hoc tamen cru-
 delior, quod multo plures ac majores combussit eccle-
 sias,..... quarum parietinæ annis apparebunt
 ut reor plus mille..... »

B
 19. His inter Monumenta Ambrosiana pag. 462 ex
 Arnulfo relatis, nunc ubi de Herlembaldo agit Puri-
 cellus, pag. 500, prosequitur cœptam narrationem
 his verbis: « Inter tot angustias tantasque, cum tota
 foret in urbe luctus omnis ordinis et ætatis utrius-
 que sexus, solius Herlembaldi intrepidus persevera-
 bat et inflexibilis animus. Siquidem instantibus Albis
 Paschatis baptismi » (Pascha autem tunc recurrebat
 5 Aprilis) « satagebat, sicut præterito fecerat ante,
 ignoto chrismate inchoare mysterium. Cumque car-
 dinales ecclesiæ, quorum intererat sacrare fontes,
 nollent contra solitum agere, astat illico Luitpran-
 dus quidam, presbyter nuncupatus, a progenitoribus
 vernula, qui jussu ac virtute illius ordinariorum
 usurpavit officium, venientes inconsulte baptizans.

C
 20. « Et hæc quidem violentia, recenti juncta in-
 censæ civitatis memoriæ, quamplurimos offendit
 graviter cives, præcipue milites..... Unde factum est
 (pag. 525) ut simul diebus aliquot extra urbem
 exeuntes, suam sibi jurarent, magna plebis cum
 parte, justitiam et S. Ambrosii honorem, ac dono
 regis accepturos sese pastorem. Cumque ingrederentur
 communiter urbem, Herlembaldus, ut semper consortis
 impatiens, astantibus sibi concionabatur more suo.
 Ut vero cohibere furorem ultra non valuit, factum
 cum suis impetu et clamore, festinanter arripit arma,
 vexillum, quod S. Petri dicebat, dextra
 D gerens, et contra cives, dum parte surgunt ab omni,
 armatus prorupit in medium; quem in momento ac
 prima fronte belli tanta adversariorum oppressit in-
 cursio ut nihil memorabile posset ab illo fieri. Uti
 vero circumventus est undique, illico crebris configitur
 ictibus, dictoque citius moriens corruit, comitatu
 ejus exiguo circumquaque disperso. Cujus cadaver
 exanime, prostratum humi, discerptis exiit
 indumentis, nudatumque fustibus undique tan-
 ditur ac petris, ut qui vivens multis terrori fuerat,
 multorum subiaceret lusus moriens; et cum gestaretur
 humandus, nulla illum exsequiarum est prosecuta
 devotio. Posthac Luitprandus presbyter » (qui cum
 Herlembaldo in hostem processerat crucem præferens)
 « dum fugeret, auribus truncatur et

naso, ut qui alienum præsumpsit officium, quod habere videbatur, amitteret. Eadem hora, post hoc insigne tropæum, cives omnes triumphales personant hymnos, Deo et patrono suo Ambrosio, armati adeuntes ipsius ecclesiam. In crastinum vero simul cum clero laici, in litanis et laudibus, ad sanctum denuo procedentes Ambrosium, reatus præteritos confitentur alterutrum, absoluteione vero a sacerdotibus, qui præsto aderant, celebrata, reversus est in pace populus universus ad propria. »

21. Si tamen pax aliqua potest esse impiis, per magis impios sacerdotes magis magisque ad schisma fovendum obligatis; unde (verius quam intende it Arnulfus apud Puricellum pag. 313) ad porro secuta progredi se ait; « prædictis rebus, non plane compositis, sed involutis. » Quænam autem porro secuta? « Sæpe jam dicti Mediolanenses, inquit, pro petendo episcopo ultra montes Henrico regi legationem dirigunt, mandantes Herlembaldicæ interfectionis triumphum. Quo cognito, lætatus est rex illi supra modum, quemcunque vellent se daturum promittens episcopum. » Et paulo post: « Interea legatis Mediolanensium ex clero et populo super re præfata regem adeuntibus, Tedaldus quidam, Mediolanensis Ecclesiæ subdiaconus, capella militabat in regia. Cui rex, multa volvens ac revolvens consilia, proprio tandem indulgens arbitrio, Ambrosianum tradidit præsulatum, posthabita Gothofredi illius adhuc viventis investitura et unctione, Athonis quoque Romæ tunc degentis electione. Quid plura? Susceptus est præsul ille a clero et populo.... cui etiam suffraganei, iidem ipsi, qui Gothofredum consecraverant, manus imponunt, » die 4 Februarii 1076 (uti ostendi in Exegesi de episcopis Mediolanensibus), non obstante quod Gregorius papa, per datas vi Idus Septembris prægressi Tedaldo mandasset ut Romam veniret, electionis sæ rationem redditurus, interim vero sacros ordines ne susciperet; vi quoque Idus Octobris scribens Vercellensi, Taurinensi, Astensi, Iporediensi, Laudensi et cæteris suffraganeis sanctæ Mediolanensis Ecclesiæ, significaverat quid Tedaldo scripserit; eisque præceperat eum ad sacros ordines ne promoveant. Hic vero non se potest continere Arnulfus, quantumvis partis regis studiosus, quin exclamet: « Res mira, et cunctis retro temporibus inaudita, ut urbis unius uno electo artistite, sacro altero, uno eodemque tempore tertius erumpat! »

22. Falli hic Arnulfum vult Puricellum, dum ipso incendii secundi anno, et ante Tedaldi electionem atque ordinationem schismaticam, interfectum Herlembaldum dicit, atque id factum contendit paulo post Pascha anni 1076, id est mense Aprilis. Sed quomodo falli potuit is qui tunc, cum res agebatur, scribebat, et scribendi finem fecit anno post sequenti 1077? Me certe ad id dicendum non cogunt verba Andreæ, dicentis, num. 80, quod martyrii palmam assecuto Arialdo, Deus, « decimo post anno Herlembaldum fidelem socium associavit in regno

A cælorum, in quo decimo anno ista scripta sunt ad laudem Dei ejusque famuli Arialdi. » Non, inquam; hæc me movent: quia ibi video sollicitum Andreæ, ut in iis quæ Arialdum spectant, inveniat denarium numerum; quem ut reperiret in annis utriusque morti mediis, potuit incompletos eos sumere, primumque numerare ipsum quo cæsus Arialdus est, licet jam media ex parte decursum, et sic decimus post, erit ipse quem statuit Arnulfus, quemque ei disputare nequeo, annus 1075. Biennio autem post, Henrico rege ad communionem ecclesiasticam recepto, « Mediolanensis populus, Theodaldi societate culpabilis, (divina prohibente lege communicare cum excommunicato,) missis domino papæ legatis, solutionem imploravit. Cui legationi, » inquit Arnulfus, « etiam ipse interfui, de præteritis satisfaciens, in futuro castigari promittens; » adeoque ea quæ contra « sanctos Arialdum et Herlembaldum » acerbius scripserat correcturus, si denuo scribere eandem historiam debuisset vel potuisset, nisi forte etiam tunc adhuc persistebat in priori opinione, quod illi, justum quidem, sed non juste fuerint persecuti, modum et terminos suos cujusque ordini præfixos excedendo. Hanc certe opinionem retinebat, jam qua læntenus emendatus, cum scriberet apud Puricellum pag. 329: « Si quæ sunt aliorum bene dicta vel acta, non improbamus, nec ullo modo dissentimus ab omnibus illis qui venales reprobant consecrationes et sacrorum incontinentias ordinum, ea tamen ratione ut a Paulo non discrepemus auctore; ait enim: « Omnia autem honeste et secundum ordinem fiant (I Cor. xiv, 40). »

23. Nihil contra hanc legem, ne ab Herlembaldo quidem peccatum censuit Andreas, cum « in defensione justitiæ martyrio coronatum » pronuntiavit, num. 34; nihil etiam Gregorius papa, scribens « Wifredo Mediolani militi; quem, » post Herlembaldi cædem, « ad confortandos Christi milites animum et fortitudinem resumpsisse » intellexerat. Mentem autem suam manifestius luculentiusque declarat in epistola ad præfatum Liprandum, quam ex ejus nepote Landulfo a S. Paulo sic recitat Puricellus pag. 327:

« GREGORIUS episcopus, servus servorum Dei, LI PRANDO sacerdoti, salutem et apostolicam benedictionem.

« Si sanctorum memoriam veneramus, de quorum legimus morte et abscissione membrorum; si patientiam laudamus eorum, quos a Christi fide nec gladius nec ulla pœna divisit; tu quoque, abscisso naso et auribus pro Christi nomine, laudabilior es, qui ad eam gratiam pertingere meruisti, quæ ab omnibus desideranda est; qua a sanctis (si perseveraveris in finem) non discrepas. Integritas quidem corporis tui diminuta est; sed interior homo, qui renovatur de die in diem, magnum sanctitatis suscipit incrementum: forma visibilis turpior, sed imago Dei, quæ est forma justitiæ, facta est in diminutione jucundior, in turpitudine pulchrior; unde

in Canticis canticorum gloriatur Ecclesia, dicens : A « Nigra sum, sed formosa, filiae Jerusalem (*Cant.* 1, 54). » Quod si interior species nihil passa est detrimenti iis abscissionibus, non est abscissum a te sacerdotale officium, quod proprium est sanctitatis; et non tam consideratur in integritate membrorum quam in integritate virtutum. Unde imperator Constantinus Hierosolymitani episcopi cujusdam oculum » (S. Maximi scilicet, de quo actum 5 Maii) « pro Christi nomine erutum sæpe osculabatur; et exemplo Patrum atque documento majorum didicimus non auferre sacrum officium martyribus, pro hujusmodi cæsura membrorum.

24. « Proinde, martyr Christi, confortare in Domino. Magis credas in te nunc esse presbyteratus officium, quod prius olei unctione, nunc tui est sanguinis tinctione commissum; et quanto minus habes quod possit auferri, tanto minus timeas prædicare quæ vera sunt, seminare quæ centuplicata reddentur. Scimus quidem te ab inimicis sanctæ Ecclesiæ semper inimicari et affligi, sed ne eos timeas neque perterrearis, quia non tam te quam tua omnia, sub nostra et apostolicæ sedis tutela, cum magna charitate tenemus. Et si in aliquibus tibi necessarium fuerit apostolicam sedem appellare, concedimus; et si ad nos et si ad nostram sedem veneris, cum gaudio et magno honore suscipere parati sumus. » Utinam sic etiam haberentur literæ, quas, intellecta Herlembaldi morte, ad eos qui ipsam significabant, dedisse Gregorium credibile est, plenas æstimationis et affectus, nec non comprobationis actorum ab eo, quibus obstrui similiter possent ora, de eo æque ac S. Arialdo loquentium iniqua. Nunc quod superest, quidquid ex Puricello colligere possumus, ad utriusque honorem pergamus decerpere, adductis auctorum, quæ præsentat, verbis.

CAPUT IV.

SS. Herlembaldo et Arialdo erecta in S. Dionysio monumenta.

25. Obiit Gregorius papa VII anno 1075, decimo post Herlembaldi cædem anno; cujus ut sancti Vitam illustravit Henschenius 25 Maii. Obiit etiam eodem anno eodemque die, aut saltem sequenti, Aronæ Tedaldus, pseudoarchiepiscopus Mediolanensis. Huic successit Anselmus est, Romana sede per duos fere annos vacante. Non audet Puricellus liberare ejus institutionem a vitio electionum præcedentium; cum ipsa illa quam dixi apostolici culminis vacatio, Henrico, manutenendæ investituræ studiosissimo, commodam occasionem præberet usurpandi juris, a Gregorio VII abjudicati. Quomodo autem in ordinatione suscipienda sese gesserit Anselmus iste, a quibus, et quando illam suscepit, nihil hic attinet discutere; satis sit dicere quod Bertholdo Constantiensi, pontificiarum partium scriptore, dicatur obiisse anno 1093 « in causa S. Petri studiosissimus, » adeoque a Victore papa II, qui anno 1086 in Pentecoste ordinatus est, vel ab Ur-

bano papa II, qui postea annis 11 et mensibus aliquot tenuit Ecclesiæ catholicæ gubernaculum, et receptus et agnitus fuit verus S. Ambrosii successor. Etenim illius ad hunc exstat apud Ivonem parte vi. cap. 406, rescriptum hujusmodi : « Discretionem nostræ videtur quatenus, secundum præcepti nostræ tenorem, quando secundum Ecclesiæ vestræ morem sacros daturus quibuslibet aliis ordines, benedicere cæperis, eos, quos tua duxerit solertia reconcilian- dos, inter benedicendum et manus imponendum facias interesse; quibus cætera omnia consecrationis instrumenta, præter unctionis, explebis, et sic ad sancta ministeria reconciliabis. »

26. Anno 1095 Placentiæ synodum celebravit Urbanus : « Huic, » teste Bertholdo Constantiensi « interfuerunt Saltzburgensis archiepiscopus, et Pataviensis episcopus de Bajoaria, de Alemannia vero Constantiensis, qui et Arnulfum Mediolanensem archiepiscopum, diu quidem electum, sed nondum consecratum, eodem tempore ex concessione domini papæ Mediolani consecraverunt. » Supervenit deinde illic pontifex ipse, qui quid tunc egerit Mediolani, collegit Puricellus ex quadam ms. marginali additione, ad caput ult. libri III, Annalium Landulli Senioris, nihil quam Arnulfus fuit æquioris ad memoriam Herlembaldi. Ibi post hæc scripta in margine verba, « Occiditur Herlembaldus ab Arnaldo de Raude; » sic insuper legitur : « Versus super sepulcro Herlembaldi in S. Dionysio, quem sanctorum martyrum catalogo adnotavit Urbanus II; qui cum Arnulpho archiepiscopo millesimo nonagesimo primo, corpus ejus tumulavit, » (ubi « nonagesimum quintum » annum legendum merito censet Puricellus,) quia ipse Herlembaldus, vexillifer Ecclesiæ ac tutor, ab adversariis Ecclesiæ occisus est.

Hic Herlembaldus, miles Christi reverendus,

Occisus legitur qui cæli sede potitur.

Incestus reprobat, Simonius et quia damnat,

Hunc Veneris servi perimunt Simonisque maligni :

Urbanus, summus præsul dictusque secundus,

Noster et Arnulfus, pastor pius atque benignus,

Hujus membra viri tumulant translata beati.

27. Quod autem primæ sepulturæ locus non fuerit alius, quam quo ipsum postea papa detulit, intelligendum nobis præbet Petrus Azarius apud Puricellum, pag. 22, ubi primum narrat, quod « audientes nobiles milites, de Mediolani proscripti, bona nova de dato sibi archiepiscopo, » (etsi revera necdum datus esset, sed solum promissus,) « confortati sunt valde; et congregantes amicos ex omnibus partibus civitatis Mediolani, ipsam civitatem aggressi sunt. Quod sentiens Herlembaldus Gotta, dominus populi primus, exivit obviam inimicis, cui occurrit in campo Herlembaldus » (aliis Arnaldus dictus) « de Raude, miles proscriptus, atque ipsum de equo dejecit et decapitavit. » Addit deinde Azarius : « Et sic in sancta confessione moriens sepultus fuit in ecclesia SS. Protasii et Aurelii, id est, S. Dionysii inter martyres. » Hieronymus Montius, Mediola-

nensis jurisconsultus et orator, postea etiam senator et præses sanitatis, in panegyrico quem recitavit anno 1547, cum Herlembaldum quoque ex eo laudasset, quod « legem in Ecclesia Mediolanensi promulgari procuravit, ne clerici uxores ducere, neve matrimonio jungi possent.... Ea causa, inquit, offensus clericos, » (melius dixisset eorum fautores nobiles,) « necem homini intulisse reperio apud auctores; a populo vero divinos illi honores, ob tam celebris facti memoriam exhibitos, inclusumque ferrea arca cadaver, divi Dionysii templo, in nostram usque diem servatum novimus. »

28. Bernardinus Corius, cap. 9, « arcam » appellat, « ferreis laminis circumdatam. » Paulus Morigia, in suo Sanctuario Mediolanensi anni 1605, inter corpora, tunc adhuc quiescentia in æde S. Dionysii, recenset quidem « corpus S. Herlembaldi martyris; » sed ex fide antiquorum chronicorum, potius quam ex præsentis conspectu; idque quia « anno 1549 Ferdinandus Gonzagua Mediolanensis gubernator, volens civitatem mœniis cingere ex artis militaris præscripto, cœpit ab extruendo S. Dionysii propugnaculo, cujus licet noviter structam ecclesiam, bona tamen sui parte truncavit, tota scilicet tribuna cum sanctuario sive crypta sacra. » Ex qua occasione abolita fuisse « SS. Arialdi et Herlembaldi » monumenta, videtur agnoscere Puricellus pag. 384; sic enim loquitur: « Si quis tandem requirat utrum sanctorum corpora etiamnum in hac S. Dionysii, si non ædicula subterranea (quam utique dirutam fassi sumus) certe saltem ecclesia utcumque perseverent, nec alio translata unquam fuerint; ego quidem adhuc nihil habeo causæ, cur de corpore quiddam Herlembaldi ambigam. »

29. Ad S. Arialdum autem quod attinet, Landulfus senior, cœvus illi, sed studio partium infensus historicus, apud Puricellum, pag. 42, post nescio quæ scripta de corporis inventione vel ostensione (nec enim placuit Puricello ea publicare) deinde « multis, inquit, dubitantibus, multisque congredientibus, plurimisque credentibus, tandem pallio superimposito, lectica compositus est. Quo assumpto et quasi Levita cum stola ornato, summis cum litaniis magnisque exsultationibus plurimisque confrequentationibus, in monasterio S. Celsi humatum est. His itaque peractis, Herlembaldus suis cum omnibus magnisque cæremoniis, quasi novum martyrem celebrantes, phantastica delusi imagine (ut postea in tempore quarti Anselmi archiepiscopi apparuit) sedulo ac devote colebant. Cum enim post biennium suæ consecrationis » (id est anno 1099 secundum meum alibi calculum, etiam a Puricello pag. 382, probatum,) « cum, inquam, dominus Anselmus Arialdi ossa ac corpus, qualiter male olim in veritate fuissent humata, comperisset, curialiter cum paucis clericis ad locum tendens, ossa quæ habere potuit colligens, in ecclesia S. Dionysii humavit. » Quibus verbis videtur indicari, istud quod Herlembaldus transtulit, et apud Sanctum Celsum tumulavit

corpus, non fuisse verum corpus sancti Arialdi. 30. Sed in hoc « splendide mentiri » Landulfum censet Puricellus æque ac ubi dixit quod, « transactis aliquantibus » a prima « in arce Travali deportatione diebus, ejus cadaveris fetor castellum omne, ita ut omnes nausearent fugientes, occupavit. » Sane quam hoc certo falsum est, ut supra vidimus ex veraciori teste B. Andrea, tam illud quoque, de ablatis clam ex arce prædicta ossibus, debet confictum ab inimicis censi. Utrumque fortassis pedem, mortuo abscissum num. 74, ex prædicto loco requisivit archiepiscopus, vel ex loco carnificinæ dexteram auresque et cætera membra viventi amputata, eaque junxerit reliquo apud S. Celsum tumulato corpori, ac pariter ad Dionysii transtulerit, monumentum eis daturus prope monumentum S. Herlembaldi. Qui Landulfi istius ac deinde Arnulfi historias transcripsit librarius, apud Puricellum pag. 11, sic notavit in margine: « Nec mirandum, si iste historiographus, et sequens, non laudent istum Arialdum, quia ipsi erant fautores sacerdotum uxorum, concubinariorum et Simoniacorum, a quibus B. Arialdus passus est. » Deinde in eodem margine describit versus « super sepulcro S. Arialdi » repertos, sed veluti consequenter legendos ut infra, cum verosimile mihi sit, duplex, aut etiam triplex epigramma hic haberi, quorum alterum arcæ, alterum lavello seu absidi apictum vel insculptum fuerit; tertium, communis fuerit; et inter utrumque duorum monumentum scriptus titulus.

31. Indicasse hoc videtur scriptor cum addit: « Tres isti versus loquuntur de Arialdo et Herlembaldo, » scilicet tres ultimi, sic descripti:

*Sanctos thesauros venerare per omnia charos,
Hos pugiles Christi, gens incluta Mediolani,
De cujus sancti sunt isti sanguine nati.*

Arcæ ipsi tres primos versus sic ascripserim, ut eis addere velim unum ex Herlembaldi epitaphio assumptum, et ad supplendum defectuosum sensum perquam utilem.

*Martyr Levita jacet hac Arialdus in urna.
Truncatus moritur; sed vitæ dona meretur;
Hoc mausoleo reverenter condita digno;
Incestus reprobatur, Simonius et quia damnatur.*

Similiter tribus aliis versibus super lavello locandis deesse videtur caput; quod ex eodem Arialdi epitaphio sic mutuabor:

*Dum veneris servos reprimit Simonisque maligni;
Deinde subjungam, sensum utcumque habituros tres:
His geminis causis Arialdus passus ab istis,
Martyr in ecclesia Levita reconditus ista.
Transtulit Anselmus pastor venerabile corpus.*

32. Istæ utcumque se habeant, allegat, p. 14, Puricellus, commodatum sibi ms. « de archiepiscopis Mediolanensibus, a S. Barnaba usque ad Joannem Arcimboldum, » id est usque ad annum 1550, « quibus addita sunt quædam ex collectis per N. Fontanam: » hic vero « ex Andræ Alciati Antiquario, » ad nomen Guidonis archiepiscopi, sic

notat : « Sub hoc Guidone de Velate Valvassorio, Arialdi ex Alciata gente sepulcrum. Relatus est inter divos ab Alexandro II, sepultus in D. Dionysii tumulo marmoreo ; sed millesimo quingentesimo octavo, a Ludovico duodecimo Francorum rege, Parisios pro corpore S. Dionysii translatum est. » Melius tamen fortassis notaretur annus 1509, quando in Insubria regem fuisse constat, Maximiliano imperatori pontificique Julio contra Venetos fœderatum ; ubi inito ad flumen Adjuam prælio, victoriam ingentem retulit. Videtur autem rex petiisse corpus S. Dionysii Mediolanensis, ut ipsum jungeret duobus aliis SS. Dionysiis, Parisiensi scilicet, quem Areopagitam vulgus credebat, et Corinthiorum episcopo, de cujus corpore illuc sub annum 1215 translato egit Henschenius 8 Aprilis, sed deprecantibus ne illo tutelari suo privarentur Mediolanensibus,

corpore S. Arialdi contentus abierit; hoc vero quid porro factum sit, hactenus non potui invenire.

33. Aliud epitaphium, sed nescio an non ab ipsomet Alciato compositum, certe in prælaudato illius Antiquario a Fontana transcriptum, et forte nusquam positum, sic recitat Puricellus, pag. 15.

ARIALDO DIACONO.

Qui, nemo ut melius, divini mystica verbis

Tradidit, et populi solus in ore fuit ;

Qui lapsos mores disciplinamque cadentem

Et Thyasi errores corrigere ausus erat ;

Illic Arialdus adest. Heu noxia vita nocentum,

Quæ censorem ullum ferre molesta nequit !

Clam raptum, appensumque molæ, projecit in undas

Verbani, ut rapidis piscibus esca foret :

Deinde sed inventum, atque illæso corpore, templis

Est dignata novum martyra posteritas.

APPENDIX.

DE VENERABILI LIPRANDO PRESBYTERO CONFESSORE.

§ I. *Grossulanus Anselmi successor Simonæ convincitur iudicio ignis.*

1. Cum senior Landulfus « Leoprando sacerdoti, » Herlembaldum extremo discrimini se « cum paucis armatis » objicentem comitato, crimini ducatur apud Puricellum, pag. 15, quod « et ipse crucem manū gestabat propria, non ut bellantes sedaret, sed ut bellantes suos potius incitaret, hostibus et ipse hostis ; » quem propterea naribus auribusque mutilatum vidimus, et martyribus a S. Gregorio papa VII comparatum, placet ejusdem acta, quatenus colligi ex Puricello poterunt, ad extremum prosequi, et Landulfi istius maledicentiam rebus ipsis coarguere ; ob quas et ob confessionis catholice meritum, primus fuit in æstimatione, apud omnes apostolicæ sedis fideles ; quod Landulfus junior pag. 388 apud Puricellum nobis testatur, ubi ita scribit : « Cono rex, qui dum Henricus pater ejus, » Ecclesiæ rebellis et excommunicatus, « viveret, » suadente Urbano papa II, « per contractationem Mathildis comitissæ, et officium Anselmi de Chode » Mediolanensis archiepiscopi, « et Armani Brixienensis, fuit coronatus Modoetiæ in ecclesia S. Ambrosii anno 1093, ad horum pontificum ordinationem non respexit ; sed regnans in loco, qui Burgus S. Domnini dicitur, » (oppidum est medium inter Placentiam et Parmam,) « vidit presbyterum Liprandum, propter Patariam naso et auribus truncatum, euntem ad Urbanum romanum pontificem ; cui presbytero rex ipse cum devotione inquit : Cum sis magister Patarinorum, quid sentis de pontificibus et sacerdotibus, regia jura possidentibus, et regi nulla alimenta præstantibus ? Et presbyter ipse

absque ullo rancore in beneplacito Dei et ipsius regis respondit. »

2. In quibus verbis ante omnia notandum, ex Hugone Flaviacensi apud Cangium in Glossario, quod, « si quis esset, qui Gregorio communicaret, » (idemque de Urbano intellige, ejus post Victorem successore,) « hic hæreticus, destructor regni, et quodam adinventio nomine Paterinus dicebatur. » Hoc deinde nomine ad Waldenses aliosque hæreticos transit, de quibus vide loco citato Cangium, opinantem, ita tunc primo dictos fideles, « quod papæ, quem patrem appellabant, adhærerent. » Et hoc in sensu pag. 300, Herlembaldum Landulfus senior inculpabat, quod per ejus potentiam, schismaticis regi adhærentibus exosam, « Patarinorum in tantum crevit numerus atque virtus, in pagis et oppidis, ac quibusdam duce ipso in urbibus, ut suorum videretur omnium dominus concivium. »

D Ego senioremem Landulfum ita loqui non miror ; sed juniorem, scriptorem catholicum, et Liprandi nepotem uti Patarie vocabulo : rex vero, inter excommunicatum patrem suum et Urbanum papam quasi medius, videtur suspectos habuisse dictos in patris aula Patarinos ; illoque nomine etiam usus in sua, quatenus per eos videbatur regia potestas immiui, atque pro parte in papam transferri. Et Liprandus quidem interroganti regi responsum haud ingratum visus erat reddidisse ; « verumtamen altera die faciens iter suum, cum presbytero Arnaldo magistro scholarum Mediolanensium, et Syro sacerdote ecclesiæ S. Mariæ Podoni, captus est ab hominibus Parmensis episcopi ; » quem hinc apparet schismaticum fuisse ut dolere magnopere non de-